

A BUDAVÁRI MINISZTERELNÖKSÉGI PALOTA

Budapest városképének egyik legjellegzetesebb részlete a királyi palota hatalmas barokk tömegével szemközt lévő, patriarchálisan egyszerű miniszterelnökségi palota, amely finom érzékű lezárása annak az ódon épületsornak, amely az egykori Váci-kaputól a Szentgyörgy-térig húzódik. Elhelyezésének, fekvésének kitűnő voltát akkor érezzük meg teljesen, ha alkalmunk volt egyszer napos időben a minisztertanács ikerteremből az egész épületen végigfutó erkélyre kilépni a a Várkert pompás kovacsoltvárcsá fölért eltekintve, a hatalmas bronz Turul szárnyalását követve, pillantást vetni a magyar rónára: a végtelenségbe... És ilyenkor a méreteiben szerény terem, amelyből ide értünk, egyszerre szimbolikusan naggyá növekszik: a magyar miniszterelnök nem is hívhatná felelős munkatársait méltóbb helyre mint ide, az országnak e pontjára, a dunántúli magyar hegyek legvégső fokára, az Alföld külsőbérére, az ország szívébe. S a követő gondolataink id. gróf Andrássy Gyula személyét ölelik különös fényvel körül: mennyire tudta ez a nagyszabású

államférfi, hogy hol is kell elhelyezni a magyar politikai élet nagy gyújtóit! A magyar építészek nemrégén elhunyt nevesztora, Palóczy Antal említette utolsó nyilvános előadásában, hogy amikor az Országház pályatervén dolgozott, szinte látta, miként fog id. gróf Andrássy Gyula díszgályán a Ház elé érkezni. Az Országház illetően elhelyezését is ő irányította, mint a Fővárosi Közmunkák Tanácsának elnöke — amely állást a törvény, az ő javaslata alapján hozott törvény — a mindenkori miniszterelnököknek biztosította! A barokk grand seigneurök nagyszabású térérzése élt úgy látszik öbenne is.

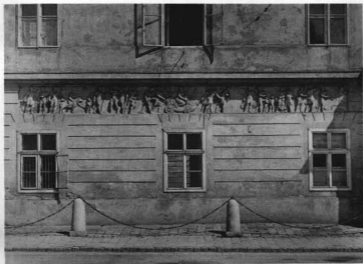
Nemcsak hogy a maga személyével repraesentálta a benne összpontosuló hatalmat, hanem annak repraesentatív keretéhez is kitűnően értett. És ez a szellem nyilvánult meg — úgy tetszik — abban a tényben is, hogy az alkotmányosság helyreállításakor gróf Sándor Móric leányának herceg Mettermichel kötött házasságával elhagyottan maradt palotát tették a magyar miniszterelnök otthonává.

HALÁSZ-HRADIL ELEMÉR: ÖNARCKÉP, 1928

HALÁSZ-HRADIL ELEMÉR: SÍRHATÉTEL, 1926

A BUDAVÁRI MINISZTERELNÖKSÉGI PALOTA SZENT GYÖRGY-TÉRI OLDALHOMLOKZATÁNAK RÉSZLETE AZ EGYIK KIRCHMEYER-FÉLE DOMBORMŰVEL

A BUDAVÁRI MINISZTERELNÖKSÉGI PALOTA
ELŐCSARNOKA

A BUDAVÁRI MINISZTERELNÖKSÉGI PALOTA KERÉK TERME

A BUDAVÁRI MINISZTERELNÖKSÉGI PALOTA TÜRÖRTERME

De ahogy id. gróf Andrassy Gyula éles szemmel látta meg e ház fekvésének szépségét, úgy az id. gróf Sándor 1806-ban, a híres lovas atya, a telek értékét és szépségét vette észre, mikor ide építtette városi palotáját. Úgy tetszik nagyon is jól tudta, hogy a telek mennyire értékes, mert olyan építész keresett, aki ahhoz méltót alkotott is.

Már nem ismerjük — s a fiatal magyar építészettörténeti kutatás még nem ismeri — okiratszerűen a palota építésének személyét. A köztudatban sokáig Polláck Mihály szerepelt tervező művésze gyanánt, az ő neve az általánosan ismert kevesek közé tartozik s a száz év előtti házak egész sorát szeretik neki tulajdonítani. csak azért, mert azok kitűnőek. Másutt viszont a bécsi udvari építómestert, Aman Jánost (1768–1834) emlegetik, aki a régi pesti német színház és az ahhoz támaszkodó dunaparti Vigadó első tervét készítette.

A kérdést hitelesen eldönteni még nem lehet — viszont ez a két név nem mond egymásnak ellent. Ismeretes, hogy a német színházat Aman tervei nyomán, mint kivitelező építómester, Polláck Mihály építtette, — de mint későbbi nádori előterjesztéseiből tudjuk, a távolból tervező bécsi építész tervét is neki kellett a kivételre alkalmas formába öntenie.¹ A Vigadó tervét pedig Polláck annyira átdolgozta, hogy azok teljesen új terveknek tekinthetők. Éppen ezért a gróf Sándor-féle palotánál is mind a két nézet helyes lehet: Aman Bécsből küldötte tervét a pesti kivitelező építómesterek. Hiszen a munka lyetién vétele és elosztása a kornak sajátja volt! Polláck az előbb említett eseten kívül egy más alkalommal is került ilyen helyzetbe: 1807-ben Ürményi József, Fejér vármegye allspánjának kívánságára a székesfehérvári megyeháznak más által készített tervéhez egy módosított homlokzatot tervezett, amelyet a helyi építómester részben fel is használt.²

De Polláck kezét egyébként is felismerhetjük a palota architektúrájában. A mester 1810-ben tervet készített Szalay Mihály dunasori házához (Főv. levéltár, Verschönd. Akten 352. sz.) s ezen számos oly vonást

találunk, amely a gróf Sándor-féle palotán is előfordul.³ A Szalay-ház dunafelől oldala is 13 ablakkal bír s ezek csoportosítása azonos volt az itt tárgyalttal: 5 : 3 : 5, a középső rizalitt ugyancsak görögös ormot kapott, a szárnyak emeleti ablakainak csoportosítása, hangsúlyozása is azonos; minden szárnyon a szélső ablakok önálló egyedek, a két közbenső pedig össze van foglalva. Ezzel szemben az egykori gróf Sándor-féle palota déli főhomlokzatának földszintjét az építész olyan módon alkotta, amely itt a 120 év előtti Pest-Budán páratlan volt. A Szent György-tér felőli homlokzat háromtengelyű, a kaput körülszegő pillérekre támaszkodó erkélye ismert s általános motívum volt — de e motívumnak az egész homlokzatra terítése, az így adódó nagy gazdagság ismeretlen és egyedülálló. A déli oldal homlokzatának ritmikus tagolása is egészen eredeti és különlegesen összetett az emeleten: a-b-b-a c-c-c a-b-b-a a földszinten: a-b b b a c a b b b b.

Persze ez a ritmikailag összetettség s az abban rejlő ellentmondások — a szárnyak motívumának nagyobb terjedelme a földszinten! — csak a nagyon figyelmes szemlélőnek tűnik fel s az hamarosan észreveszi, hogy a homlokzat mindennemű dacára rendkívül harmonikus, sőt gazdagon cseng: mert a két különböző ritmust az egész homlokzaton végigfutó finom művi ráccsal ékes erkély erőteljes vízszintese fogja össze. S ebben egészen biztos kezű, szinte zenei képzettségű mester kezét érezzük, vajjon lehet-e ez más, mint Polláck Mihály? Aman színházhomlokzat-terve ilyes finomságoktól nagyon is távol áll!

A Szent György-tér felőli homlokzat egészen sajátos művi. Polláck művészetének ismerői azt hiszem egyetértenek velünk, hogy azzal alig hozható egy nevezőre. Az erőteljes, kéttengelyű szélső rizalittok földig nyúló hatalmas pillérel szinte inkább Zitterbarthra, a gróf Vigadó-féle Rákóczi-úti házra emlékeztetnek — az alig előreugró, nagyon is sábkban tartott attikával díszített középrizalitt pedig erősen bécsies. Mindez a mellett szól, hogy két mester közös műve előtt állunk, hogy talán itt Aman tervezett, Polláck kivitelezett.

¹ V. S. Dr. Bierbauer Virgil: Polláck Mihály nagy pead középbetel: A régi pesti Vigadó. Magyar Névtárs, II. évf. 126. old.

² V. S. Dr. Bierbauer Virgil: Fejér megye nekikéshérvári székesfehérvári építészettörténete. Magyar Névtárs — és Építészegylet Közletye havi lapja, 1927. 109. old.

³ V. S. Dr. Bierbauer Virgil: Polláck Mihály: A régi pesti paloták építómestere. Magyar Névtárs, I. évf. 302. old.

És mégis tagadhatatlan az épület erős helyi zamata. Szabadon befejezésül reámutatni egynehány különösen szembeszökő részletre: az a sajátos szemöldökpárkány, amely az emeleti ablakok fölött végigfut, így azoknak egész sorát összefogja s a két-két szélső ablak oromzatát is hordozza, szakaszott ugyanígy előfordul a Döbrentel-utca 11. számú egykorú házon. Az emelet magas elfalazása jellegzetes vonása e kor pesti építészeteinek. A három tengelynyi oromzatos rizalit pedig lépten-nyomon előfordult a századforduló körüli házakon: az Athenaeum és a Grassalkovich-palota lebontott oromzatainak testvére.¹

A homlokzatnak különleges díszét alkotják a Kirchmeyer faragta domborművű frízek, melyek hasonlóan görög munkáknak a kor szellemében fogant utánezatol.² Dekoratív felfogásukban különben illeszkednek az építészti egészbe s annak ritmusát variálják. Hasonló domborművek kerültek a stukkóval ékes előcsarnokba is, amely jellegzetes példája az 1810 körüli magyar térképzésnek, amely a barokk után és a klasszicizmus küszöbén állott. A boltozatok erősen öblös mivolta barokkosan gazdaggá teszi a teret s éles ellenétiben áll Polláck lgyekezetével, hogy a boltozatokat minél síkabbá tegye.

Az erőtlő duzzadó előcsarnokból indul a kerek térbe komponált, jellegzetes empire stílusú lépcsőház, mely sajnos, jelenlegi állapotában az eredeti elgondolásnak füstja képét nem adja: nevezetesen a romantikus időben idekerült lépcsőkorlát hat zavaróan, mint pedig az oda nem illő plasztika. Csodálatos, hogy a klasszicizmus kristálytisza térelgondolását egyes apró részletek mennyire megbontják, mennyire megzavarják.

Az emelet elrendezésére jellegzetes a kerek lépcsőház s az annak alaprajzilag megfelelően elhelyezett kerek terem. A kettőt szép arányú előszoba köti össze. Ez a hármastérsopott a palota alaprajzának gerince, ehhez csatlakozik a Szentgyörgy-téri lakosztály, a délre néző díszterem sora. A dunafelölí kétémeletes szárny

viszont nyilvánvalóan egy 1806-nál korábbi, kezdetlegesebb építési időszakból ered.

A kerek terem a palota egyik legelragadóbb része, fehér stukk-márvány falalval, a legutóbb készült fölőtte stílusos fapadozatával, az empire korszak egyik legjellegzetesebb magyarországi téralkotása, amelyben e kornak téralkotó tendenciája csodálatos tisztán nyilatkozik meg. Milyen mások voltak a félszáz évvel előbb alkotott kerek terem, a rokokó e bájos ékszerszekrényei: a bécsi Belvedere aranytól csillogó sarkoszobái, avagy a nymphenburgi Amalienburg tükrökben tündöklő kék-ézüst terme. Míg ezekben az alkotó művész a térformáló, térkörülzáró felületek minél tökéletesebb megsemmisítésére törekedett s a teret igyekezett teljesen feloldani, a végtelenségbe futtatni, addig a klasszicizmus korának építészete a térnek minél szabatosabb és határozottabb körülzárását tűzte ki magának célul. A falakba vágott nyílásokat is élesen körülkeretezte, nehogy a nyílt határozatlanul végődjék ki.

A palota déli oldalán végigvonuló nagy terem elsője: a sarokterem, ma a minisztertanács terme, melynek földiséje egy remekművű kandalló. Kedves tartozéka egy nagy kovácsoltvas-céhláda az ország címerével. Mellette fekszik az igen nagy méretű tükröterem, amely falain teljesen megörítte még a század elejének formáit: a görögös pillérek közé fogott tükröket. A következő nagy Mária Terézia-szalón öblös, gazdag formájú karosszékeivel festőinket nem egyszer ihlette. A legvégen fekszik a gobelin-terem, melynek falait a Boucher kardonjai nyomán készült öt hatalmas szövött kárpit díszíti — a bútorzat nemes gobelin-bevonattal stílusos egészé teszi ezt a termet is. Látnivaló: eredeti formáit csak a tükröterem őrizte meg, a többi terem viszont jelentőségűkhöz méltó berendezést kaptak az évtizedek folyamán. Azonban ki kívánhatná azt, hogy purisztikus felfogás kedvéért mindezen kincsek, melyekhez annyi nagy históriai pillanat fűződik, kicséréltesse nek? Annál kevésbbé lenne ez helyénvaló, mert hiszen a termék artisztikus egészet, sőt fölőtte változatos egészet mutatnak így, ahogy a mai napig kialakultak.

A hátsó régebbi épületszárny — ahol a miniszterelnökség irodái nyertek elhelyezést

¹ Talán az sem érdektelen, hogy az itt említett vonások — nevezetesen az állhatatló szemöldökpárkány — lá mását láthatók Szekesbárhárván a Magyar királyi szálló, melyet bőséges mértékben leteremték. Iradérféleg a gróf Zichy-család háza volt! Ismeretes az is, hogy a vajbái gróf Zichy-családból Polláck készítette a tervekét!

² V. S. Lyka Károly: A látható-világ művészete.

— az 1800 előtti budai patricius házak formájában épült. Szűk, pillérekre támaszkodó lépcsőháza, keskeny, napsütötte folyosói, alacsony vastag falakba vágott ívegezett ajtói patriarchális jelleget adnak az épületeknek s nem kellene más, mint egy melegszívű építész, aki szerető gondallal megéltíthatná, kitarozhatná ezt az épületterészt, visszaadná annak eredeti karakterét, s ez az épületszárny is a régi Magyarországnak megkapó emlékévé válhatnék. Amily kevésbé felel meg ez épület valamely szakminisztérium céljainak, ugyanannyira igazí othona ez a magyar politika legfőbb irányítójának; ez épületben egyszerűen nem lehet megelégedezni a 63 vármegyéből álló Egész-Magyarországról s annak tradícióról.

Az udvar a maga végtelen egyszerűségében a régi kora emlékeztet, a kocsik és fogatok korára, nevezetesen akkor, ha az északkeleti sarokban elhelyezett sajtóterembe lépünk: oszlopokkal aldtámasztott, szélesen boltozott terembe, mely gr. Sándor idejében annak kedvencéi, loval otthonál szolgált. Fődíszé az egykorú Neptunus kútszobor — talán ugyancsak Kirchmeyer műve.

És így az épület egésze jellegzetes emléke a száz év előtti magyar életnek, a nagyúri háznak tipikus példája; régebbi részében a késői XVIII. századnak, újabb részében a kezdődő XIX. századnak. Abban a még teljesen patriarchális gondolkodásnak, ebben pedig az ideálistikusan nekilendülő kornak. Szinte egymás mellett látni a két egymást követő generációt s különböző gondolatvilágát. Az első a végsőkig egyszerű és igénytelen, szerény, magába zárkózott élethez szokott, a másik a napoleoni idők lendületében élő, bizonyos előkelő fényűzést kereső, repraesentálás után vágyó, a nyugat szellemi áramlataitól ide, a Duna partjára ültető generáció, amely nem elégszik meg a szürke köznappal, hanem az életformák megnevelésén fáradozik s amelynek épp ezért szükséglete a tágas, nemesen formált tér.

S ez alsóbb, régebbi rétegekre újabb rétegek rakódtak: az 1867-ben bekövetkezett megújulás rétegei: a nagy termék berendezése, a barokkos bútorok, a francia gobelinek, a nagyszerű csillárok, egy festői irányú kor keresésének, csillogó fényűzésének emlékei. Végül legfelsőbb rétegek

a folyamatban lévő átalakítási munkálatok eredményei, lényegében egy nagy tisztogatás, a régi állapotnak helyreállítása: a gobelinek belefoglalása egy nemes formájú boisériába, a csillárok helyettesítése rejtett világítással, a kerek márványterem mozaik padlózatának helyreállítása pompás famunkával, az előszoba berendezése kifünő francia empire konzolasztalkákkal, léptenyomon érezni ezt a szerető gondoskodást, mellyel a miniszterelnökség a maga otthonát megbecsüli, sőt azt minél stílusosabb egésszé törekszik tenni.

Az idők jelét kell ebben látnunk! Kevesen tudják, hogy az egykori Sándor-palotával szemközt állott negyven év előtt még a barokk Budavár egyik legbájosabb épülete, a királyi vár szertárszárnya (Zeughaus), melynek helyére került a gipsztől gazdag s mégis oly kevésbé szerencsés mai épületterész. De még kevesebben tudják azt, hogy a világháború előtt már a miniszterelnökség épülete is halálra volt ítélve s készen állottak az új épület tervel. Vajon ki gondolna ma arra, hogy ezt a mindenkinek kedves épületet lebontsa? Nemcsak anyagi okok, nemcsak az új építkezés költsége miatt, hanem sokkal inkább azért, mert ma újra megtanultuk becsülni a száz év előtti építőművészet emlékeit, mert ma szinte elmosolyodunk, mikor a különben különő úttörő, Petrik Albert első könyvecskéjében azt olvastuk, hogy a miniszterelnökség palotája „bántóan sivár és rideg épület”.¹ Meglehet, hogy ez a kor szerényebb és igénytelenebb volt, mint a háborút megelőző évtizedek, de igazabb és őszintébb is volt a művészetében, mint pedig az életében. De ma már senki sem fogja értékesebbnek bélni a réginek, régebbinek mai hiú uszatását az igazi értékes réginel. Ma már nagyon tisztán kezdjük látni azt, hogy bár újabb építészeti fellendülés, újabb stílussteremő korszak küszöbén állunk, építőművészetünk nem érkezett el odáig, hogy önmagát repraesentatív alkotásokban mindenkor szerencsésen fejezze ki, úgyhogy ha lehet, helyesebb a régít megőrizni, szeretettel konzerválni, mint helyén a mult nagy művészeti emlékeinek ismételtetésével, építészeti elemeknek többé-kevésbé öletes egymásbafűzésével

¹ Petrik Albert: A régi Budapest építőművészete. Budapest, 1909.

A BUDAVÁRI MINISZTERELNÖKSÉGI PALOTA GOBELIN-TERME

A BUDAVÁRI MINISZTERELNÖKSÉGI PALOTA MÁRIA TERÉZIA TERME

FETI, DOMENICO (1589—1684): ALVÓ NŐ
Eszéki gróf Pálffy János grófianságában, ma a „Sárosvári Helyi Múzeum”-ban Püspönyháza

PROCACCINI, GIULIO CESARE (1660?—1688?):
JÉZUS MEGKERESZTELÉSE
Eszéki gróf Pálffy János grófianságában,
ma a „Sárosvári Helyi Múzeum”-ban Püspönyháza

leplezni saját eszmезегénységünket. A régi értékek megbecsülése, a régi formák iránt való físzietteljes tartózkodás, mely általában megfigyelhető, mindinkább bizonyítja az építészai alkotó készség csendes, tudat alatt fejlődő egészségessé válását.

A Budapesten járó Idegen, amint dunaparti szállodájából kilép s a régi Budapestet keresi, eljut Budavárába. A miniszterelnökségi palota előtti kilátóról, avagy a Várkert rócsa mögül eltekint a magyar rónára és e nagyszerű képtől eltelve jár a vár festőien zeg-zugos utcáin s azt fedezi fel, amit Pesten eddig meg nem talált: a másfél ezer éves

multat. Főúri paloták és patricius házak sorakoznak egymás mellé, egy arisztokratikus és patriarchális multnak nyomaira akad, annak a Magyarországnak képére, amely az utolsó években újból meg tudta nyerni a nagy nyugati nemzetek becsülését és barátságát. Körsétája talán megint a miniszterelnökségnél fejeződik be, ennél a látszólag igénytelen, de mégis klasszikusan szép palotánál. És talán ez is megerősíti benne azt a benyomást, ez a nép lám, megbecsüli a multját s nem állít ezen egyszerű kormányzati székház helyére hiú díszítmények talmi fényében csillogó palotát.

Így válhatik egy ház és az azt környező kegyelet egy nemzet szószólójává.

DR. BIERBAUER VIRGIL

RENI, GUIDO (?) (1575—1642): PIETÀ
Első gróf Pálffy János gyűjteményében,
ma a „Szlávák Hasi Múzeum”-ban Pozsonyban